

АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ГАЛУЗІ ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ

У статті з'ясовано суть провідних категорій творчості, актуалізовано принцип активності навчання й методу проектів, а також визначено такі чинники активізації складових творчої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в галузі мистецтва кераміки: самостійність, оригінальність, нестандартність, здатність установлювати нові зв'язки між відомими явищами; гнучкість у вирішенні пластичних завдань; швидкість генерування й зміни ідей.

В статтє выяснена суть вєдуцих категорій творчєства, актуалізован принцип активності обучения и метода проектов, а также определены такие факторы активизации составляющих творческой деятельности будущего учителя изобразительного искусства в отрасли искусства керамики: самостоятельность, оригинальность, нестандартность, способность устанавливать новые связи между известными явлениями; гибкость в решение пластических заданий; скорость генерирования и изменения идей.

In the article the essence of leading categories of creativity is found out, the principle of activity of training and a method of projects is actualized. Such factors of activization of components of creative activity of the future teacher of the fine arts in branch of art of ceramics are defined: self-dependence, singularity, originality, ability to establish new connections between the known phenomena; flexibility in the decision of plastic tasks; rate of generation and change of ideas.

Соціальні зміни, перехід до ринкових відносин відбиваються не тільки на економічному розвитку держави, але й на суспільному становленні її громадян. У «Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті» визначена головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина. Сучасна вища педагогічна школа прагне забезпечення підготовки фахівця, здатного до постійного духовного самовдосконалення, творчої активності як основи збагачення інтелектуального та культурного потенціалу нації. Саме тому перед вищою школою постає необхідність формування творчого потенціалу студентів, зокрема їх творчої активності, як умови гуманізації навчально-виховного процесу, що передбачає повагу до людини, врахування її індивідуальності, пізнавальних, творчих потреб, нахилів та інтересів.

Ускладнення завдань і способів вирішення проблеми підготовки педагогічних кадрів, у тому числі й у галузі художньої педагогіки, обумовлюють гостру потребу в теоретичному обґрунтуванні творчої активності як важливої характеристики професіоналізму сучасного вчителя, створення необхідних умов реалізації особистісно зорієнтованого навчання в практиці вищої педагогічної школи та експериментальній перевірці методики навчального процесу, що дозволяє подолати суперечності між вимогами, які ускладнюються до вчительської професії й здатністю випускників педуніверситету творчо працювати в обраній професійній сфері, використовувати багатогранність своєї особистості у вирішенні професійних завдань і володінні засобами формування творчої активності школярів.

Отже, сьогодення ставить високі вимоги до педагогічного фаху, а тому підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, зокрема, активізація їх творчої діяльності є актуальною проблемою вищої школи.

Психологічні основи творчої активності розглянуті в працях Д. Богоявленської, Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, В. Крутецького, Г. Костюка, Я. Пономарьова, Н. Талізіної та інших учених. Педагогічний аспект цієї проблеми розкрито в роботах Л. Аристової, В. Андрєєва, Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Коротяєва, І. Лернера, Л. Мамот, В. Паламарчука, О. Савченко, М. Скаткіна, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін. Аналіз психолого-педагогічних концепцій та поглядів на проблему формування творчої активності названих та

інших авторів показав, що різні визначення цього явища відрізняються не стільки протилежністю позицій, скільки ступенем повноти їх характеристик.

Найчастіше в наукових працях творча активність розглядається як творча діяльність (М. Данілов, А. Люблінська, М. Махмутов), як якість особистості (Ш. Генелін, В. Кузін, В. Максакова, М. Матюшкін), як специфічна потреба особистості (Л. Божович), а також без вказівки на конкретний напрямок (Б. Асаф'єв, Н. Ветлугіна). Але в різних поглядах на творчу активність простежуються деякі загальні риси: розуміння її як складної якості особистості з акцентуванням уваги на ініціативі творчого суб'єкта та неповторного індивідуального образу, пошуків і відкриття нового. У цьому контексті сучасними дослідниками сформульовано основні умови формування творчої активності (Н. Вишнякова, Л. Івахненко, В. Лозова, Ю. Неженцев, С. Сисоєва), виявлено специфіку впливу різних засобів естетичного виховання на розвиток творчої активності суб'єктів навчання (Л. Гуляєва, В. Кузін, А. Щербо), визначено особливості прояву творчої активності особистості в різних видах діяльності (Ю. Косенко, В. Сьомін, В. Тименко, С. Діденко, В. Кардашов). Однак, дослідженню ефективних способів активізації творчої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з художньої кераміки донині не присвячено жодного дослідження.

Мета статті – визначити чинники активізації складових варіативно-творчої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з мистецтва кераміки.

Розвиток творчих якостей майбутніх учителів образотворчого мистецтва на етапі навчання у вищих навчальних закладах є одним з основних завдань їхньої загальнопрофесійної підготовки, бо відповідно до специфіки роботи в загальноосвітній школі вони разом із практикою образотворчої творчості повинні добре орієнтуватися в історії й теорії мистецтва, знати основи декоративно-прикладного мистецтва й методику його викладання, розуміти виразні особливості різних художніх матеріалів, технік тощо.

У сучасному енциклопедичному словнику зазначено: «Творчість – це діяльність, яка породжує щось якісно нове й відрізняється неповторністю, оригінальністю. Творчість – вища форма активності й самостійної діяльності людини й оцінюється за її соціальною значущістю й оригінальністю (новизною)» [2, с. 162].

Одна з перших педагогічних вимог, що ставиться до розвитку творчої активності в суб'єктів навчання полягає в тому, щоб стимулювати їх прагнення до самостійного вибору цілей, завдань і засобів їх вирішення, бо людина, яка не звикла діяти самостійно, брати на себе відповідальність за ухвалені рішення, втрачає здатність до творчої діяльності [3].

Сучасна психологія визначає низку особливостей творчого процесу: постановка питання, що вимагає творчої відповіді (тобто вміння побачити проблему); мобілізація необхідних знань і досвіду для постановки попередньої гіпотези, для визначення шляхів і способів вирішення завдання; спеціальні спостереження й експерименти та їх узагальнення у вигляді логічних, образних, математичних, графічних, наочних структур.

З філософського кута зору будь-яка діяльність людини є творчим актом, бо й суб'єкт, і об'єкт виходять з акту діяльності іншими, ніж вони ввійшли до нього.

Оскільки новий продукт може бути отриманий випадково або шляхом суцільного неевристичного перебору варіантів, то до критерію новизни продукту зазвичай додають критерій новизни процесу, за допомогою якого цей продукт був отриманий (нові методи, прийоми, способи дії).

Р. Гельц, А. Пуанкаре й багато інших інших авторів виокремили чотири фази будь-якого творчого рішення: фаза збирання матеріалу, нагромадження знання, які можуть лягти в основу рішення або переформулювання проблеми; фаза дозрівання, або інкубації, коли працює в основному підсвідомість, а на рівні свідомих регуляцій людина може займатися зовсім іншою діяльністю; фаза осяяння, або інсайту, коли у свідомості абсолютно несподівано виникає рішення; фаза контролю, або перевірки, яка вимагає повної активності свідомості.

Творча діяльність розглядається як джерело формування пізнавальної самостійності, без якої не може бути творчої особистості. Так, наприклад, у процесі роботи на заняттях із художньої кераміки під час виготовлення різних виробів у студентів виробляються такі цінні якості, як працьовитість, посидючість, наполегливість, допитливість, уміння вибирати роботу й визначати, як краще її виконати, тобто якості, без яких неможлива й творчість.

Підвищення якості навчально-виховного процесу неможливе без формування активності студентів. «Активність можна визначити як постійно мінливий процес спонукання до енергійного, цілеспрямованого учіння, подолання пасивної й стереотипної діяльності» [2, с. 185]. Активніші студенти, як правило, самостійніші. Пізнавальна активність є важливим чинником навченості, бо вона впливає на темп, глибину й міцність оволодіння навчальним матеріалом.

Активність особистості – це діяльне ставлення людини до світу, здатність здійснювати суспільно значущі перетворення матеріального й духовного середовища на основі освоєння суспільно історичного досвіду людства [3].

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, що існує взаємний зв'язок між активністю й творчістю. Творчість неможлива без активності, бо саме активність детермінує творчість як створення чогось нового.

Слід також відмітити, що між такими поняттями як «активність», «свідомість», «самостійність» є певна відмінність, але вони міцно взаємопов'язані, бо свідоме оволодіння знаннями вимагає обов'язкової активності й самостійності студента, без чого неможливе ефективно засвоєння знань, а також оволодіння вміннями й навичками. Як відзначають більшість методистів, принцип активності має особливе значення в ході практичних занять, адже свідомо, активна й самостійна робота завжди призводить до кращого засвоєння навчального матеріалу. Окрім того, творча активність і самостійність є передумовою для поглиблення й розширення отриманих знань, розвитку інтересу до справи.

Реалізуючи принцип активності навчання, на заняттях із художньої кераміки доцільно використовувати метод проектів, бо завдяки цьому в студентів формуються проблемно-дослідницькі якості, відбувається активізація їх продуктивної творчості. Цим методом передбачено розробку і презентацію власного творчого проекту з конкретної теми. Тому перевага методу проектів полягає в тому, що він дає змогу інтегрувати знання, отримані при вивченні інших навчальних дисциплін, а також використовувати ці знання для створення реального продукту творчої діяльності.

Метод проектів – це дидактична категорія, що є сукупністю прийомів та операцій оволодіння певною галуззю практичного або теоретичного знання, тієї або тієї діяльності [6]. Актуальність методу проектів у наші дні обумовлюється насамперед необхідністю розуміти сенс і призначення своєї роботи, самостійно ставити професійні завдання, продумувати способи їх здійснення тощо. Вибір проектної форми проведення різних варіантів занять пояснюється тим, що кінцевий результат навчання художній кераміці не повинен бути простою сукупністю знань, студенти повинні відчувати практичну значущість цього виду мистецтва, навчитися орієнтуватися в різних джерелах інформації з кераміки, порівнювати інформацію про той чи інший об'єкт із художньою інформацією, відтвореною засобами художнього образу.

Отже, метод проектів дає змогу організувати достовірно дослідницьку творчу самостійну діяльність впродовж навчального часу, що відводиться на вивчення художньої кераміки, використовуючи при цьому різноманіття методів і форм самостійної пізнавальної, практичної і художньо-мистецької роботи. При цьому слід виходити з того, що актуалізація дій щодо створення матеріальної форми декоративного зображення вимагає аналізу конкретних умов пластичного завдання, а також методів і прийомів художньої технології, які доцільно використовувати в процесі виконання студентами конкретного завдання на заняттях із кераміки. Саме тому процес використання засвоєних виразних засобів художньої кераміки під час декоративної діяльності не можна обмежувати репродуктивним характером, а спонукати майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до аналізу й узагальнення завдань декоративно-пластичної творчості.

Досконалість стилізованого образу в декоративній творчості традиційно визначається мірою його узагальненості. У процесі постановки й вирішення творчих завдань щодо формування декоративного образу студенти повинні здійснювати процедуру узагальнення, що дасть їм змогу органічно поєднати істотні естетичні властивості об'єктів зображення, інтерпретувати їх характерні риси.

Окрім узагальнення в процесі формування декоративного образу операція абстрагування забезпечує продуктивне перетворення початкових образів, що є основою творчого методу стилізації декоративного зображення.

Конкретизація забезпечує вираження створених образів у художній формі. Тому в процесі реалізації декоративного образу в матеріалі кераміки узагальненість образних характеристик художньої форми вимагає конкретизації, тобто доведення до відповідності всіх виразних можливостей матеріалу, обраного для втілення задуму.

Узагальнення, абстрагування й конкретизація складають основу провідного методу декоративно-прикладного мистецтва – методу стилізації. Його засвоєння студентами передбачає формування в них навичок відбору й узагальнення певних якостей об'єкту зображення, які найорганічніше будуть взаємодіяти зі структурою декоративного твору. Вільне формотворення стилізованого образу відбувалося шляхом поєднання різних узагальнених форм та видозміни початкових форм (зміна властивостей предметів і взаємного розташування їх частин, зміна просторового розташування об'єктів зображення тощо).

На заняттях із кераміки доцільно активізувати такі індивідуальні особливості творчості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: самостійність, оригінальність, нестандартність, здатність установлювати нові, несподівані зв'язки між відомими явищами; гнучкість, постійний пошук, здатність оперативно переходити від одного до іншого способами вирішення пластичних завдань; швидкість генерування й зміни ідей, що забезпечує їх багатство й різноманітність. Ці якості сприяють оптимальній організації пластичної творчості студентів, забезпечують новизну, оригінальність, індивідуальність, емоційну й пластичну виразність креативних рішень у декоративній діяльності, продуктивна спрямованість якої виявляється в здатності відкривати нові прийоми творчої діяльності.

У процесі пластичної творчості з мистецтва кераміки необхідно також активізувати такі складові варіативно-творчої діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: трансформацію й комбінування початкових, засвоєних раніше елементів пластичної творчості (їх зміна, доповнення, перетворення, створення нових поєднань); самостійне використання засвоєних знань, умінь і навичок у новому образному рішенні; творчий пошук і конструювання власних, нетрадиційних способів вирішення творчих завдань; вибір і відображення оригінальних, несподіваних аспектів об'єктів зображення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров: 3-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.
2. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. П. Подласый. – М.: Владос-Пресс, 2001. – 368 с.
3. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов / А. В. Хуторской. – М.: Академия, 2001. – 480 с.